

Magyarország kultúrája az ezredfordulón – a fiatalok szemével

Pécsi egyetemisták írásai 2001 tavaszán

A *Tudásmenedzsment* I. évfolyamának 2. számában, 2000 novemberében jelent meg *A kultúra esélyei az ezredfordulón* című, a szerkesztőség által – számomra megtisztelő módon – vitaindítónak szánt tanulmányom, amely egy, a szegedi közművelődési nyári egyetemen tartott előadáson alapult. A folyóirat következő, 2001. májusi számában Bodó László *Kufárok templomai*, valamint Varga Róbert *Szétforgácsolva, avagy a személyiség küzdelme a túlélésért a harmadik évezred küszöbén* című esszéikkel szoltak hozzá az írásomban fölvetett kérdésekhez. Megvallom, szenvedélyesen érdekel, hogy a fiatal nemzedék, a mai tizen- és huszonevesek miként vélekednek az ezredforduló kultúrájáról, ami jórészt a sajátjuk is; eme „önző” cél is vezetett, amikor kölcsönös élménycserére épülő, vitatkozó, „multidiszciplináris” szellemiségű speciálkollégiumot indítottam a *Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézetének* hallgatói számára. Az alábbiakban néhány tanulságos és karakteres, olykor humoros írást adok közre a 2000. tavaszi kurzus résztvevőitől, akiknek érzékenységből, látászögéből, új iránti fogékonyságából és (esetenként) önironiájából jócskán van mit tanulni a tanárnak – még ha néhány jelenség megítélésében nem ért is egyet velük. A leendő művelődési és humán menedzserek pályaeorientációjáról, vágyairól, elhivatottságáról is szemléletes képet nyerhetünk e dolgozatokból.

Az írásokat közreadja és szerkeszti: Agárdi Péter

Szeifer Csaba: Ahogy én a mai magyar kultúrát látom...

... a mi városunkban. Szentlőrinc 7300 lakosú város 20 kilométerre Pécestől. Egy nyugodt kisváros, „nyugodt” kulturális élettel. Hogy mit is jelent ez a kulturális nyugodtság: erről szeretnék pár szót ejteni.

Településünk önkormányzata már régóta el akarta adni a kultúrház épületét, de ez egyelőre nem sikerült. Ennek ellenére a háznak költöznie kellett, jelenleg a kultúrház a könyvtárral együtt méltatlan helyen és körülmények között működik. Úgy gondolom, az önkormányzat épp csak annyit tesz meg a kultúrház fenntartása érdekében, amennyire a törvény kötelezi. A város kulturális életéről mindent elmond a ház vezetőjének véleménye: szerinte manapság Szentlőrincen csak olyan eseményekre lehet megmozdítani az embereket, ahol alkoholt is lehet fogyasztani. Persze a kultúrházban dolgozók próbálkoznak, bár én ebből semmi jelentőset nem érzékelek. Talán a fiatalok, akik mozgolódnak, de ők is inkább úgy, mint baráti társaság. Szórakozást esetleg a bárók vagy a disco nyújthatnak. A mozi 1993-ban bezárt, az épületet azóta sem sikerült eladni vagy hasznosítani.

Számomra elszomorító ez a közönyösség. Nagy kihívás lenne itt megpezsdtíteni a kulturális életet. Azt hiszem, ez a pár szentlőrinci utalás is adalékul szolgálhat a jelenlegi helyzethez, amely azzal is összefügg, hogy az állam nagymértékben lecsökkentette a kultúra támogatását.

És most a televízióról, a médiáról. Kapcsolódva az előzőekben említettekhez, az is biztosan közrejátszik a kulturális érdektelenségben, hogy Magyarországon az emberek igen sok időt töltenek a tévé előtt: „előkelő” a helyezésünk abban a felmérésben, amelyben az országokénti szokásokat vizsgálták. A tévézés – úgy látszik – valamiféle meglepődöttséggel tölthet el és olcsóbb is, mint színházba vagy moziba járni. Persze az sem mindegy, hogy milyen csatornát nézünk. Az m1 és az m2 színvonala – hogy is mondjam finoman – nem igazán nívós, a kereskedelmi csatornáknak pedig nem az a profiljuk, hogy magas kultúrát közvetítsenek. Ezeket a csatornákat egyértelműen csak gazdasági érdekek motiválják. A két közszolgálati csatorna elégtelen működésében nyilván közrejátszhatnak a média-törvény hibái, hiányosságai. Nem mehetek el szó nélkül amellett sem, hogy a közszolgálati televízió nem független a politikai befolyástól, holott a kiegyensúlyozott tájékoztatás és az igényes műsorstruktúra kellene, hogy jellemezze.

A politika nagyon „rátelepedett” az éterre, az ORTT engedélyt adott egy nyíltan szélsőséges rádióknak is. A kultúra átpolitizálása nézőpontjából szóba hozhatnám a filmgyártást vagy említhetnék néhány színházigazgatói kinevezést is... Nem szeretném, ha politikai színezete lenne e dolgozatnak, de a valóság mellett nem lehet szó nélkül elmenni.

A kultúra minden területéről lehetne egy-két negatívumot felsorolni, de nem érdemes. Hiba lenne csak a „rossz” oldalról megközelíteni a kérdést. Még mindig vannak értékek, de egyre tágabb szemmel kell járnunk, hogy ezekre ráleljünk, és persze azokra is, akik ezeket közvetítik. Említhetnék tehetséges színészeket, kitűnő írókat, képzőművészeket stb. Mindazonáltal *ez a kultúra már nem az a kultúra*. Az internet és a televízió ma már a legnagyobb mértékben meghatározza a kultúrát, és leginkább a tömegkultúrát. Egyetértek Zappe László írásával (Népszabadság, 2001. május 5.), aki szerint *minden hanyatlak*. És hogy mi az, ami hanyatlak? Szó szerint minden. A társadalom, a kultúra, a művészet... Ez kihat a közéletre, az erkölcsökre. Eltűnt az igazi népi kultúra, mert kiszorította az „ipari-lag előállított köztáp”.

Ez az utóbbi pár gondolat nem konkrétan a magyar kultúráról szól, de mindenképpen hatással van rá. Tömegkultúra? Én ugyanúgy megnézem a kereskedelmi csatornák műsorait, mint a művészfilmeket, persze nem kell mindent befogadni. Mert hogy is hangzott az a mondat Bacsó Péter *Tanú* c. filmjében: „Kicsit sárga, kicsit savanyú, de a miénk!”

Lackó Emese: A kultúra, a pizzafutár és a nemzet

Ahogy visszanezdek elmúlt éveimre, azt látom, hogy a kultúra iránti elkötelezettség már elég régóta jellemez engem. Ebben az írásban persze nem saját életutamat szeretném boncolgatni, de biztos, hogy a kultúra iránti érdeklődésemben nem kis része van a rendszerváltozásnak, a megváltozott politikai, társadalmi viszonyoknak. Engem mindig is egy óriási hinniakarás, tettvágy vezérelt, mely

talán a kezdetekben a naivitás határát súrolta, pár évvel ezelőtt még csak kívülről láttam a dolgokat, most pedig már kétoldalúvá vált az „érme”.

Az első nagy megrázkódtatás, csalódás már itt, az egyik egyetemi kiránduláson ért, mikor is a dunántúli falvakat látogatva azt éreztem: a kultúra haldoklik. Láttam a nagy művelődési házakat tátongva az ürességtől; „az embereknek már nincs ideje, pénze, hogy eljárjanak, nekünk pedig kevés pénzből kell gazdálkodnunk” – mondta az egyik művelődési vezető. Hozzátette: régen minden héten voltak összejövetelek, koncertek, ezek manapság, leginkább a kultúra kommercializálódása miatt, egyre ritkábbak, eltűnni látszanak.

Természetesen tudom, hogy az előbb leírtak országrészenként, városonként változó képet mutatnak, de mégis azt látom: a társadalmilag alacsonyabban elhelyezkedőkhöz és a szegényebb rétegekhez nehezebben jut el valamiféle kulturális érték. Vegyük a rohanó budapesti életet, ahol a kínálat sokasága várja a feltöltődni, kikapcsolódni vágyókat; koncertek, mozik, irodalmi estek százai kínálóznak. Ennek ellenére nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a minőségi kulturális programok iránt tömeges érdeklődés lenne. Tapasztalatom szerint Budapesten csak egy megszokott réteg jár el igényes színházi előadásokra, irodalmi esteken pedig főleg nyugdíjasokkal találkoztam. Persze a fiatal értelmiség is felbukkan, de véleményem szerint a plázák elszívják a tömegek nagy részét. Ráadásul, ha már ott tartunk, hogy „nekem erre nincs pénzem”, a színházjegyeket például sokszor olcsóbban beszerezhetjük, mint a multiplexes mozijegyeket. Számos ingyenes programot is találhatunk, bár tudom, ezek felkutatása, megtalálása időt, energiát igényel. Talán jobban kellene promócionálni, eladni a kultúra termékeit, és akkor talán nagyobb igény lenne rájuk. Hiszen nézzük meg, ha például megjelenik egy új mosópor, mindenki tudomást szerezhet róla, bezzeg ha megjelenik egy új könyv, egy új előadás?!

Persze nem szeretném, ha a kultúra a fogyasztási javak szintjére süllyedne, de sajnos igaz, hogy manapság az emberek többsége éppen a fogyasztási javak vásárlása miatt nem tud szórakozásra, művelődésre költeni, hiszen felélik jövedelmüket. Igaz, ott van a felső tízezer, de szerintem – tisztelet a kivételnek – az ő társadalmi szintjük nem egyezik meg a kultúrában betöltött tényleges szerepükkel.

Én a másik alapvető problémát a kulturális érdeklődés hiányában, kihalásában látom; ebben sokat „köszönhetünk” az oly „nagy kínálatú” kereskedelmi csatornáknak, melyek házhoz hozzák a kulturális programokat, akár a pizzafutár, és még rendelnünk sem kell, ők megteszik helyettünk, eldöntik, hogy a magyar közönségnek milyen programokra van szüksége. Hiszen ebben a rohanó világban az embereknek kevés idejük marad a kikapcsolódásra, a pihenésre, és hát persze hogy könnyebb és olcsóbb otthon maradni, mint bárhova is elmenni. Szeretném hangsúlyozni, hogy mindezek miatt én nem elsősorban az egyes embereket hibáztatom, hiszen ők egy tudatos manipuláció áldozatai, mely az igazi kultúra ellen tesz nap mint nap. Sajnos az ún. közszolgálati tévécsatornák sem vállalnak fel annyit ebben a „küzdelemben”, mint amennyit megtehetnének, így a nézőkhöz sokszor túl egyoldalú információáradat jut el, melyek sajnos nem a tényeket és értékeket tükrözi. A Duna TV és az m2 pedig sokszor inkább a csak a magaskultúrát kedvelőket célozza meg, nem pedig a szélesebb közép réteget.

Túlzottan rohanó életmódunk szintén közrejátszik a kultúra elhanyagolásában, pedig érdekes programokkal, élményekkel feltöltődve talán teljesebb emberek lehetnénk, hatékonyabban végezhethetnénk a napi munkánkat. A politikai élet is nagymértékben befolyásolja a kulturális élet hangulatát, hol hideggé, hol viszont túl forróvá téve azt. Azt hiszem, abban egyet lehet érteni, hogy a választási paletta mindenféleképpen színesedett '89 óta, s ez megnyilvánul a művelődés minden területén, a könyvkiadástól egészen az avantgard stílusú előadásokig. Mindazonáltal én azért látok ebben problémát is, hiszen így nehezebb megtalálni az igényesebb műsorokat, és hát – a kínálat szélesedésével párhuzamosan – a piacadáság miatt a pénz szerepe is ugrásszerűen megnőtt. A „jó” ugyanakkor mindebben az, hogy számunkra, művelődési menedzserek számára a kihívás sokkal nagyobb, mint elődeinknek: komoly erőfeszítésbe kerül és felkészültséget, találékonyságot igényel, hogy az emberek számára vonzó programokat nyújthassunk.

A nonprofit szektor egyre nagyobb jelenléte szintén sokat változtatott a magyarországi helyzeten, hiszen az ilyen szervezetek célja elsősorban nem a profit-szerzés, hanem valamilyen szolgáltatás nyújtása, a kulturális életben is. Számomra a nonprofit szektorban működő szervezetek tűnnek a legalkalmasabbaknak arra, hogy ebben a megváltozott világban a művelődés ügyét pozitív irányba továbbvigyék. Ehhez viszont az állam részéről nagyszámú, forrást biztosító folyamatos pályázati lehetőség megteremtésére van szükség. E megfogalmazással azonban sajnos én is a tipikus hibába estem, hiszen a kultúrától eljutottam a finanszírozás kérdéséig, amit itt most nem is fejtegetnék tovább.

Én személy szerint hinni akarok a kultúra fellendülésében. Magam bizakodó vagyok, bár ez valószínűleg fiatal korom számlájára írható. Két hete a *Sacra Corona* rendezőjét, Koltay Gábort hívták meg Vácra, egy ingyenes előadásra. A rendező két és fél órán át beszélt, beszélgetett a közönséggel a művelődési ház zsúfolásig telt termében, ahol minden korosztály képviseltette magát. Végül egy másik adat. Szülővárosomban, Kecskeméten az elmúlt évben 6000 eseményt bonyolított le a város művelődési háza, folyamatos érdeklődéstől övezve. Szóval érdemes tenni, alkotni kis hazánk és persze a határon túli magyarság kulturális fennmaradásaért; én osztom Klebelsberg Kuno felfogását, miszerint egy nemzetet kultúrája emelheti a többi nemzet felé.

Tibay Éva: Mi lett az egykori csodákból?

Nehéz találó mondatokat fogalmazni egy olyan sokarcú, annyiféle irányból megközelíthető dologról, mint a kultúra. Főleg arról a kultúráról, amely éppen „körülöttünk zajlik”, amelynek a sodrásában benne élünk, ami épp ezekben a pillanatokban is épül, alakul.

„Magyarország kultúrája az ezredfordulón.” – ez a mondat számos asszociációt kelthet az emberben. Mindenkinek más az, ami először az eszébe jut róla. Talán egy hangulat, amelyet egy-egy színházi élmény felidézése vagy egy kortárs filmalkotás, irodalmi mű újragondolása vált ki, vagy esetleg van, aki némi indulattal gondol a *Dáridóra*, Balázs Palira vagy éppen Zámbo Jimmyre. Sokszor hallani szélsőséges véleményeket globalizálódó kultúránk milyenségéről. Azt hiszem azonban, hogy nehéz általános értékítéletet alkotni, s nem is lehet bizto-

san. A „posztmodern karnevál” sokszínűségében, kultúránk forgatagában „körül kell néznünk”, hogy mindenki megtalálja azt a szeletét, amely igazán neki szól, amely számára a legtöbbet jelenti.

Nem sok olyan jelenség van, ami olyan hű tükre lenne egy ország kultúrájának, mint a *nyelv*. Ha az utcán járva vagy egy szórakozóhelyen „hallgatózunk”, hogy miként beszélnek embertársaink, vagy éppen egy manapság divatos tévé-műsort nézve arra is odafigyelünk: mit és hogyan mondanak, nem kevés tanulságot vonhatunk le a mai kultúra állapotáról és alakulásáról. Vlagyimir Jelisztratov szlengkutató szerint: „A szleng a kultúra alkotásában részt vevők nyelve.” S így is van: a mai a szleng például főleg a számítógépek világának nyelvét, az internetes kultúra sajátosságait tükrözi, s nem kevés amerikanizmust tartalmaz. Vagyis: számtalan, napjainkban zajló folyamatnak mutat tükröt, sokat elárul a „mai világ” kultúrájáról. Vagy talán úgy fogható fel, mint az „eljövendő kultúra piszkozata”?

Ma szinte nem is beszélhetnénk a kultúráról anélkül, hogy meg ne említenénk a televízió hatását, az általa nyújtott kulturális lehetőségeket. Persze igaz, hogy a legnézettebb tévéadók fő profilja a szórakoztatás, a show, a csillogás... Elkeseredésre azonban igazából nincs ok, hiszen színvonalas műsorokat mindig lehet találni, csupán szelektálni kell... A legtöbben azonban sajnos nem ezt teszik. Egyszer alkalmam nyílt beszélgetni egy egész csoportnyi óvodással. Néhány megdöbbentő tapasztalattal lettem gazdagabb: a gyerekek többségét szülei leültetik a televízió elé, nézik a *Xénát*, a *Herkulest*, sőt, válogatás nélkül mindent. Mesélni sem sok gyereknek mesélnek a szülei, hiszen ott a videó... Ezekből a sorozatokból bizony sokat nem tanulhat a felnövekvő nemzedék... Pedig a mesélés nem csak a kulturális hagyományok átadásának fontos tényezője lehetne, hanem – ha már az előbb a nyelvről beszéltem – más funkciója is van: a mese nyelvazete a kisgyermek nyelvi fejlődésére is jelentős hatást gyakorol. Ha viszont csak a *Tom és Jerry*-t nézi a kicsi...

A társadalom kulturális rétegzettségének egyik mutatója, hogy milyen szórakozási formákat, kulturális programokat választanak az emberek. A kínálat azonban nem mindenhol egyforma. Egy kisvárosból származom, ahol túl sok lehetőség sajnos nincs; ide csöppenve Pécsre viszont csak „ámultam” a rengeteg program láttán. Persze az igények is feltehetően mások egyetemekkel büszkélkedő nagyvárosban. Ami pedig a fővárost illeti, elég akár egyetlen hetet eltölteni ott, hogy megtapasztalja az ember: bármelyik nap, bármihez van kedve, megtalálja az „étlapon”, tényleg csak választania kell.

A kortárs művészetekben sajnos kevesen jártasak igazán. Még mi, egyetemisták is a legtöbben inkább csak itt-ott belekóstolgatunk, mintsem igazából ismerjük. Egy átlagos középiskolában nem sok ismeretet szerezhet napjaink kultúrájáról a diák: időhiány miatt még az 1945 utáni irodalomról sem esik sok szó a magyarórákon, más művészeti ágak megismerésére pedig még kevesebb a lehetőség.

Tíz évvel ezelőtt, még általános iskolásként fogalmazást kellett írunk arról, hogy milyennek képzeljük a világot 2000-re. Képzeletünkben akkor ez a bűvös évszám űrhajókat, bolygóközi utazásokat idézett fel. Ma, immár túl az ezredfordulón, sok egykori „csodát” érzünk természetesnek; a tőlünk fiatalabbak már

beleszülettek a számítógépek kultúrájába. Minden villámgyorsan változik körülöttünk, éppen ezért nehéz is „pillanatképet” festeni a mai kultúráról.

Szemerédi Fanni: Hogy mit gondolok a mai magyar kultúra helyzetéről?

...Nem is tudom. Nem sok jót lehet hallani felőle. Sőt: hallani se igazán lehet felőle. Azon kívül persze, hogy azok a kevesek, akik foglalkoznak vele, többnyire siránkoznak, hogy milyen katasztrófális állapotok uralkodnak a "mai magyar kultúrában". A baj igazából az, hogy bár ezzel mindenki tisztában van, mégsem kapcsol be a fejében ariadójelzés, vagy ha mégis, az még nem sokat ér, ha tenni nem teszünk semmit.

Én magam ez idáig még nem igazán tudtam megbizonyosodni az emberek kultúrához való viszonyának természetéről. Itt az egyetemen (hál' Istennek) olyan körben vagyok, ahol – és olyan emberek vesznek körül, akiknek – fontos a kultúra, szívügyüknek tekintik. Szerencsémre vagy szerencsétlenségemre ezen a körön kívül nem nagyon mozgok, így nem látok túl rajta. Bár a buszon utazva olykor a fogaim közt szűrve kérdezgetem magamtól, hogy miért nem tudnak normálisabban viselkedni az emberek egymással. Vagy: miért nem tudják rendben tartani a környezetüket (már annyi is elég lenne, ha nem szemetelnének össze-vissza)?

Lehetnének tehát általában egy kicsit kulturáltabbak is... A fontos (szerintem) itt a tudatosság lenne, hogy az emberek foglalkozzanak a kultúrával, egyáltalán: tudják, mi tartozik ebbe a körbe (nemcsak a múzeum- és színházlátogatás, hanem a mindennapi élet apróbb mozzanatai is). Tudatában kell lenni annak, hogy "én itt és most épp kultúrával foglalkozom, annak része, de egyben alkotója is vagyok". És tudatosan válogatni, ha pl. leül az ember a tévé elé. Tegnap olvastam Boccaccio egyik írását, melyben harcosan, indulatosan védte a költészetet és a költőket, akiket szó szerint üldöztek holmi "nagyszájú okoskodók". Meglepődtem: a reneszánszban léteztek olyan emberek, akik ócsárolták Vergiliust vagy Homéroszt? Ma legalább nem támadja őket senki. Nem, mert azt sem tudják, kik voltak.

Napjainkban egyszerűen nem foglalkoznak az emberek ilyen "haszontalan dolgokkal", elrohannak mellette, a munkába, boltba igyekeznek vagy a gyerekért az iskolába... Ez utóbbinak egyébként éppen az lenne az egyik feladata, hogy ne csak beleverje a nebulók fejébe a sok adatot, hogy bemagoltassa velük az évszámokat, képleteket, hanem hogy valamiféle szellemiséget közvetítsen, hozzáállást, viszonyulást a világhoz. Bizony meg kell szeretetni a gyerekekkel a művészeteket, tudományokat; hogy kedvvel üljön le olvasni, az elsősorban az iskola feladata. Hogy tévé-bámulás helyett inkább olvasson, az viszont a szülőé, vagyis az otthoni életmódmintán múlik.

A gyerekek kényszerű kötelességnek érzik a tanulást. Ha le kell ülni délután az asztalhoz házi feladatot csinálni, a kötelességtudóbbak, szófogadóbbak megteszik, de igazából a pokolba kívánják az egészet. Nem azért tanulnak, mert érdekes, izgalmas, hanem mert muszáj. Ez ilyenkor már régen rossz. Belső indíttatásból kellene tanulni. Persze nem lehet egyszerre az összes tantárgy iránt érdeklőd-

ni, de legalább egy-két terület mindenkit jobban megmozgat, mint a többi, és szívesen, önszorgalomból, önmagáért a tudásért is tanulna. Ezt kellene elérni.

Én nem a tanárokat akarom hibáztatni, sőt, őket becsülöm, mert ilyen körülmények között is vállalják ezt a feladatot. Igaz, sokszor teljesen alkalmatlan emberek kapnak tanári diplomát, de nem is a szakmai tudással van baj, hanem a pszichológiai-pedagógiai ismeretek, a megértés, türelem képességének hiányával. Azt hiszem, ahhoz, hogy valaki jó tanár legyen, *jó embernek* is kell lennie. Mert rábízunk, hogy a gyerekeinkben kialakítson egy képet a világról. Ez persze nem egyedül az iskola feladata, az első a szülő, és persze ott van (mert már mindenhol ott van) a média. Magam akkor kapcsolom be a tévét, ha érdemesnek látom. Csakhogy ezek a ritkán felbukkanó és sajnos (?) kevésbé látványos (de nem kevésbé izgalmas) műsorok valahogy elvesznek a sok rózsá- vagy vérszínű, ragacsos, harsány, de teljességgel semmitmondó, üres "szórakoztató" programok között. Mintha kicsi világító pontocskák lennének a nagy sötét égen. De azért ott vannak; ha tényleg odafigyelünk, látni őket. Csak sajnos nem figyelünk oda. Nem olyan látványosak, fárasztó is fölfelé nézni, meg különben is: van nekünk épp elég bajunk. Ez azért elkeserítő, mint ahogy az is, hogy a többi "komoly" tudomány egyetemi karaira járók szinte felesleges időpocsékolásnak tartják azt, amivel mi foglalkozunk, ti. a kultúraközvetítést.

De azért nem szeretnék elmerülni az önsajnálásban (meg hát minden valamirevaló dolgozat végére kell egy kis biztatás). A pécsieknek ilyen "aktuális" biztatás volt a mostani nyár eleje: az *ünnepi könyvhét* programjai még le se futottak, máris kezdődik a *POSZT (Pécsi Országos Színházi Fesztivál)*, amelyen az évad és az ország legjobb előadásai szerepelnek. Egy hétig színház egész Pécs, sőt az egész világ! A harmadrendű jegyeket még egy egyetemista is ki tudja fizetni (ha kicsit átcsoportosítja költségvetését). Persze a jegyek pár nap alatt elfogytak, annál is inkább, mert nagy részét nem is adták ki (hogy megmaradjon a szakmai nézőknek); szóval ez a fesztivál csak félig-meddig a „külsősöké” (annak ellenére, hogy „a tizenkét dühös ember”, azaz a zsűri idén az utca egyszerű embereiből került ki). Jó lenne, ha nem csak egyetlen héten kerülne a középpontba a színház, hanem egész évben folyamatosan. Vagy jó lenne egyszer egy olyan színházi fesztivál, ami amellet, hogy nívós, egyúttal olcsó és mindenki számára elérhető is. Ez persze az anyagiak miatt egyelőre csak szép álmom. De hát: legalább van tenni valónk.

Nekünk, tanároknak, művelődésszervezőknek, kulturális menedzsereknek lenne a dolga megértetni az emberekkel, hogy a művészetek, a kultúra egyáltalán nem haszontalan (bár nem lehet pénzre váltani), sőt: a mindennapi életben segít, hogy boldoguljunk, hogy legyen kedvünk csinálni azt, amit csinálunk, hogy legyen értelme az „egész”-nek. Hogy miként fogjuk ezt a „küldetést” teljesíteni? Ez ma még rejtély. De bízom magunkban, majd csak kitalálunk valamit...

Lengyel Levente: Az én mai magyar kultúráim

Az én mai magyar kultúráim a választások, a lehetőségek, az átjárhatóság kultúrája. „Nem az a fontos, hogy a fogyasztó a mézet vagy a grapefruitot választja-e,

hanem hogy a legjobb mézet és a legjobb grapefruitot válassza!” – mondta valaki a magas és a tömegkultúra viszonyáról.

Azt hiszem, az újabb generációkban egyre szűkebb lesz az a réteg, amely kizárólag a magas kultúra keretein belül találja meg a művelődéstől a kikapcsolódásig terjedő széles skálájú szórakozási formákat. Másfajta szórakozást jelent a *Művészetek Házába*, mást egy Kispál-koncertre és megint mást a PEK-be (a Pécsi Egyetemi Klubba) menni. Más élmény egy hollywoodi vígjáték (vagy thriller, vagy akciófilm) és más a *Werckmeister harmóniák*. De számomra az jelenti a teljes életet, ha mindez, együtt jelen van – persze nem mindegy, milyen arányban. A határokat néha átlépő, a szegmenseket olykor váltogató kultúrafogyasztót többre becsülöm, mint a magas kultúra elefántesonttornyába bezárkózó, onnan csak lenéző fölénnyel ki-kikacsintgató, a frankfurti iskola gőgjével eltelt értelmiségit (lásd Havas Henrik szerepét a *Heti Hetesben*). Úgy gondolom, az ember élete szegényebb volna, ha nem szabadulna ki néha abból az életformából, amelyben egyébként esetleg teljesen jól érzi magát. Ha néha nem látogatna el a kultúra más övezeteibe is. Főleg, ha ez lesz a szakmája.

Szóval ezt jelenti számomra az ezredforduló magyar kultúrája (több értelemben is): a határok átjárhatóságát. (Természetesen nem gondolom, hogy a józsefvárosi munkás vagy a nyírmadai földműves lesz az, aki néha ellátogat az *Operaházba* is egy kis Wagnerre kiéhezve.)

Nem szeretnék a politikára sem tintát, sem papírt pocsékolni. Tudjuk, hogy a magyar kulturális élet (immáron hány éve – évtizede – évszázada is?) túlságosan is átpolitizált, túlságosan is kiszolgáltatott az aktuális hatalomnak – tartson az négy, huszonöt vagy akár negyvenöt évig. Szerintem az volna jó – bár ez valószínűleg sohasem fog megvalósulni –, ha a politikának (az oktatáson kívül) az egyetlen szerepe a kultúrával kapcsolatban annyi volna, hogy megteremtse a tartós gazdasági növekedés stabil alapjait, és biztosítja annak fenntarthatóságát. S így nemzedékek múlva talán valamivel pezsgőbb, nagyobb tömegeket megmozgató, színesebb lesz a magyar kulturális élet. Mert az anyagi gyarapodás mellett és után egyszer csak a művelődés terén is igényesebbek lesznek az emberek. És akkor majd létrehozzák azokat az intézményeket, tereket, ahol művelődni akarnak.

Addig azonban teljesen fölösleges főnntartani a tipikus magyar sóhajtozós, láblógató művházás nénik és bácsik tömegét. Heti egy filmvetítésért, meg olcsó könyv-, cipő-, ruhavásárért kár főnntartani milliárdokért ezt a rendszert. Cseréljék le az alkalmatlan, inaktív alkalmazottakat, és meglátják, milyen hatalmas potenciál rejtőzik a művházakban! De ha ehhez nincs elég bátorsága valakinek, legalább zárja be őket! Sok kezdő zenekar, filmes, színész stb. örülne az így föl szabaduló pénznek! (Ugye már mindenki látja a szemé előtt az újságcímlapokat, amelyek a hirtelen megszorított milliárdok elosztása körüli botrányokról tudósítanak?!)

Persze a helyzet nem olyan elkészerítő. Néhány évtized múlva divat lesz adományokkal, alapítványokkal halhatatlanná válni. Addig is éljenek a kitartó tehetségek, és vesszen a tehetségtelen tömeg – természetesen a menedzserek és producerek szűk köre által artikulált piaci szabályok szerint!

Grexa Izabella: Határokon innen és túl

A magyar kultúra igen tág körű, sokrétegű és természetesen mindenkinek mást és mást jelent, még akkor is, ha azonos a nyelvünk, vallásunk és hasonló közegben nevelkedtünk. Színessége magyarázható az ország földrajzi helyzetével és az ebből eredő sajátos történelmi múltunkkal is. A rendszerváltás hozzájárult a nyugati, főleg az amerikai kultúra átvételéhez, ami nem mindig előnyös a magyar kultúra számára. A popkultúra (ami a McDonald's-tól a szappanoperákig terjedhet) itthon is nagy népszerűsége tette szert. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a magaskultúra nem jut el hozzánk, hanem azt, hogy kevésbé népszerű, ami érthető is. Azért azt eléggé abszurdnak vélem, hogy Magyarország lakossága jelentős részének figyelmét a *Vad angyal* éppen aktuális epizódja vagy Jean Claude van Damme és Bruce Willies világmegmentő akciója tudja lekötni. Míg a *Sacra Corona*-nak csak azért lesz nagy a nézettsége mert a középiskolásoknak kötelező megnézni. Ezzel nem azt akartam mondani, hogy vetélkedhetne az előzőleg említett sztár bármelyik szuperfilmjével, hanem azt, hogy e filmet mégiscsak érdemes megnézni, hiszen rólunk szól, a történelmünkről, akármennyire áthatja is az ideológia és az illúzió.

Az állandó anyagi gondok ellenére igen színvonalas, színes kulturális programok várják a hazai és külföldi látogatókat, gondolok a filmszemlére, Budapest és más nagyvárosok tavaszi fesztiváljára, a színháztalálkozókra és még bővíthetném e sort. A színházak is folyamatosan működnek, a rendszerváltás után egyetlen színházat sem kellett felszámolni, igaz: tavaly a szegedi balett társulat anyagi gondokkal küszködött, így évad előtti „bezárásra” kényszerült. A szegedi balett-társulat mellett említhetném a győri balettet, amely igen nagy sikereket könyvelhet el itthon és külföldön. A hazai filmgyártás is küzd az életben maradásért, a rendezők külföldi és belföldi szponzorokat keresnek, hogy megcsinálhassák a színvonalas, sajátos atmoszférájú kis közönségű művészfilmet, ami teljesen elmentmond a piac elvárásainak. Gondolok a mostanában bemutatott *Werkmeister harmóniákra*, amely a filmes szakmában igen nagy port vert fel, ez érthető is, hiszen a „történet” sem mindennapi, nem szólva a kameraállásokról, a jelenetekről, az alkalmazott, szinte egyedülálló technikáról. Természetesen megjelennek a hazai filmgyártásban az amerikai típusú vígjátékok: pl. *A miniszter félrelép* vagy *Meseautó*.

Mindenképpen néhány szót szólnék a határokon túl élő magyarok kultúrájáról. Az országhatárok elválasztanak bennünket, de a közös nyelv, a közös múlt összeköt bennünket, így az ő kultúrájuk is szerves része a nemzeti kultúrának. Művészetüknek, kultúrájuknak sajátossága, hogy alkotásaikon, műveiken keresztül jobban kicsendül a magyarságtudat, azonosságtudat, de ez érthető is, hiszen szlovák, szerb és román nemzetiségűek között kisebbségben élnek, így egyik legfontosabb céljuk nyelvük, hagyományaik, történelmük megőrzése, ápolása. A határainkon kívül élő magyarság kultúrája anyagi szempontból igen nehéz helyzetben van, de nem adják fel, harcolnak minden erejükkel, hogy egy-egy folyóirat, amatőr szintársulat létrejöjjön és működni tudjon.

Somogyi Beáta: A szappanoperáktól a filmszemlékig

A *kultúra* fogalmát nehéz meghatározni, hisz ez a szó minden embernek mást jelent és másféle kulturális szokásokkal is jár együtt. Lehetséges, hogy egy, valaki által giccsesnek tartott dolog másnak kulturális értéket jelent. Abban azonban mindenki egyetért, hogy a kultúra megjelenési formáinak változatos típusai vannak.

Magyarországon a rendszerváltás óta a kulturális intézmények átalakultak és finanszírozási rendszerük is nagymértékben megváltozott. Eltűnt az előző rendszerben használt „3 T” (támogat, tűr, tilt). Napjainkban minden kulturális termék és szolgáltatás megjeleníthető, legyen az akár a legdurvább pornográfia is. Ez nagy szabadságot és hatalmas lehetőségeket jelent a kultúra minden területén, de nem minden esetben valósult meg. A könyvek eladása nem emelkedett a várt mértékben, köszönhető ez a magas könyváraknak, illetve a könyvkultúra napjainkban megfigyelhető hanyatlásának. Ma már a gyerekek előbb tudják kezelni a számítógépes játékokat, mint hogy megtanulnának olvasni. Az pedig csak a szülők és pedagógusok beállítottságán és orientációján múlik, hogy később a gyerek belép-e a könyvek varázslatos világába. Persze a kulturális fejlődés szempontjából az sem elhanyagolható, hogy milyen jellegű könyveket fog olvasni. Hisz a mai fiatalok szépirodalmat szinte csak kötelező olvasmányként olvasnak, s ha egyáltalán könyvet vesznek a kezükbe, akkor az általában vagy szerelmes füzetregény vagy valamilyen aktuális bestseller.

Akik mégis a számítógépnél maradnak, azok számára találták ki az „I-book” rendszert, amely egy házi számítógép képernyőjére alkalmazott olvasmányt jelent. Így az interneten böngészve akár klasszikusoktól is olvashatnak, remélve, hogy ez által újra felfedezik az olvasás szépségét. Az internet elterjedésével kitágul számunkra a világ, másodpercek alatt juthatunk friss információkhoz, olyan embereket, kultúrákat, tájakat ismerhetünk meg, amelyeket az internet segítségével nélkül talán soha sem érthettünk volna el. De ha mindenki, elzárva a kézzelfogható világtól, egy monitor előtt ülve, számítógépen cseveg a barátaival és a virtuális net-shopokban vásárol, akkor hová tűnnek az emberi érintkezések és kapcsolatok? A technika gyors fejlődésével és változásával egy időben a magyar nyelvi kultúra is átalakul. Új fogalmak épültek be a köznyelvbe, amelyeknek sokszor még magyar megfelelője sincs, illetve a már meglévő szavaink némelyike többtartalommal töltődött meg.

A más kultúrák felé való eltolódás nem csak itt figyelhető meg. Hódítanak az amerikai akciófilmek, a brazil, mexikói szappanoperák. Sok ember számára ezek jelentik a kikapcsolódást és megnyugvást ebben a rohanó, karrierorientált világban, hisz itt az előre kiosztott szerepek szerint történik minden. A jók elnyerik méltó jutalmukat, a rosszak pedig megbűnhődnek. Bár ilyen egyszerűen leírható ezeknek a történeteknek a tartalma, mégis százezrek izgulnak a kis cseléd lányért, aki szembe mer szállni mindenkivel, ha kell, a főnökével is, nem félve attól, hogy a jövő hónapban az utcára kerülhet. Talán azzal magyarázható ezeknek a szappanoperáknak a hatalmas nézettsége, azért igazítják emberek százezrei napirendjüket, életüket e sorozatokhoz, mivel itt élhetik ki azokat az érzelmeiket, indulataikat, amelyeket saját életükben nem mertek vagy nem tudtak felvállalni, nem voltak képesek elérni.

Aki mégsem ezekre vágyik, sajnos nehéz helyzetben van, mivel szappanoperát egész nap talál valamelyik kereskedelmi adón, de magasabb kultúrát képviselő műsort csak ritkán. És akkor még nem biztos, hogy ezek érdekesek vagy izgalmasak is. Manapság a mozikban is már csak amerikai vér folyik, magyar művészfilmeket csak ritkán láthatunk. A Filmszemlének helye és rangja van a magyar szellemi életben, de az ott vetített filmeket, alacsony nézettségük miatt ritkán tűzik műsorra. Arról nem is beszélve, hogy az elmúlt évtizedekhez képest sokkal kevesebb magyar novellából, regényből készítenek filmfeldolgozást (pl. *Jadviga párnája*), pedig nem csak a kötelezők olvasását ily módon megkerülő diákok néznék szívesen a Baradlay család vagy Tímár Mihály történetéhez hasonló filmeket. A történelmi filmek tekintetében viszont előremozdulás látszik a *Sacra Corona* elkészítésével, aminek témaválasztását az ezer éves államiságunk iránt megnyilvánuló érdeklődés is magyarázza. Ez a film beletartozik azon történelmi filmek sorába, mint a *Honfoglalás*, vagy a korábbi évtizedekben készített *Egri csillagok*, *A kőszívű ember fiai* stb. Előkészületben van a *Bánk bán* forgatása, az elkövetkező években pedig sor kerül egy *Mátyás király*ról szóló monumentális film elkészítésére is.

Akik másfajta magas kultúra iránt érdeklődnek, járhatnak színházba, koncertekre, hangversenyekre, kulturális fesztiválokra. Ám itt a *magas* szó nem csak arra utal, hogy az ember valamiféle kulturális vagy szellemi többletet kap, hanem, hogy a belépőjegyek árának magassága a csillagos égig is felérhet. Így akik mindezt nem tehetik meg, maradnak a mindenki számára elérhető „alacsonyabb szinten” és meghívhatják magukat Lajcsival a sztárok világába.

Megválaszolatlan kérdés, hogy a szerényebb jövedelmű rétegek hogyan juthatnak igényesebb kultúrához. Hiszen az állami finanszírozási rendszer átalakult, túlsúlyba kerültek a vállalkozások, amelyek a magas belépődíjakból próbálnak megélni. Montecuccoli szellemes mondása óta bebizonyosodott, hogy nem csak a háborúhoz kell az a bizonyos három dolog, ti. a pénz. De talán az egyre inkább terjedő nonprofit szervezetek, amelyek a kultúra felvirágoztatását tűzték ki célul, erre is megoldást jelenthetnek.

Borbély Péter: Kulturális szemszögből nézve...

– „Bartók Rádió Budapest, dél van, híreket mondunk!”

Felébredek.

A rádió előtt szobatársaim nekilátnak egy kis hazainak.

Inkább kinézek az ablakon. A Mecsek oldala halványan átdereng a délutáni napsütésben felszálló párás pamacsok alól. Ez mindig bejön! Felkelek.

Teázás közben sikerül megkaparintanom a szoba első számú tömegmédiума feletti korlátlan hatalmat, és a világ hangversenytermeinek mai programja helyett a *Vágtázó Halottkémek* mai mondanivalójával elégítem ki lelkem telhetetlen kulturális étvágját. Ám, elkerülendő, hogy szellemem ismét a táltosok álomvilágába repüljön, nekilátok a földi dolgokkal való egész napos elfoglaltságomnak. *Magyar Narancs*, *PécsiEst* és egy rövid kis beszélgetés az időjárásról. Garantált recept a valóságba való visszazökkenésre. Álmodhatunk bármi szépet és csudát,

azok legközelebb csak egy déjà vu kapcsán villanhatnak át agyunk viszonylagosan ellenőrzésünk alatt álló „tudatos területén”.

Ebéd után magaskultúra. Először benézek a *Bagolyfészekbe* (a könyvesboltba), hátha jött valami érdeklős és megfizethető csemege. Nem jött, talán majd jövő héten... Irány a könyvtár. Itt mindig új erőre kap a civilizációba és haladásba vetett hitem, hisz valamit mindig képesek újítani. De legalábbis a be- és kilépítő rendszert heti rendszerességgel megvariálják, szigorítják. Így mindig remek kalanddá alakulnak kultúrdélutánjaim. Mindenesetre az is nagy meglepéssel tölt el, hogy a tudásra oly kiéhezett fiataloktól ennyire kell védeni az itt fellelhető remek minőségű könyvritkaságokat.

Napnyugta előtt még a *Plazába* is sikerül eljutnom, úgy hírlík cipőleárazás van. Valóban, 15 ezertől már olyan is van, melynek hossza felülmúlja talpának magasságát. Mindenesetre, ha már itt vagyok, körülnézek. Tavalyi látogatásom óta biztató mértékben szüntek meg üzletek, egyre több a szép, spártai stílusban berendezett kirakat. Viszont a mozi, az nagyon jól tartja magát. Ami végül is nem nehéz, konkurencia hiányában...

Mivel egész ott-tartózkodásom alatt valami „danubiusz-zene” harsogott, kész felüdülés volt kimenekülni a hangos, bűdös, koszos kertvárosi csúcsgalambba. A koleszba még sikerült visszaérnem a *Barátok közt* előtt, így megúsztam a szokásos emberáradatot, ami ilyenkor megindul a tévék felé. Viszont Vágó Pista kemény kérdése, amit egy kedves, szőke hölgyhöz intézett, feltartóztatott. Talán 800 000 Ft volt a tétje annak, hogy eltalálja-e: melyik erdélyi fejedelmünk volt később lengyel király is. Sokáig gondolkodott, így érdeklődésemet vesztettem iránta és otthagytam. Ám később örömmel hallottam, hogy rosszul tippelt.

Vacsora után FEEFI-s mozi, mégpedig a *Blöff* című remek, angol filmcsemege. Kiválóan alkalmas arra, hogy utána a *Papucsban*, szivar és vörösbor segítségével kialakuljon egy „egyetemista beszélgetés”. Ennek a különös, kizárólag egyetemistáknál megfigyelhető jelenségnek az a fő ismertetőjele, hogy az enyhén becsipett beszélők elmondják egymásnak a véleményüket minden „fontos” kérdésben. Közben pedig gondosan ügyelnek arra, hogy véletlenül se hallják meg, amit a másik mond. Mikor végeztek, fizetnek, és csendben távoznak, azzal a boldog tudattal, hogy véleményük bizonyára mindenkit mélyen lenyűgözött. Ez a jelenség egyeseknél odáig fokozódhat, hogy mindezt egyedül is végig tudják csinálni; persze kicsit több alkohol szükséges hozzá.

Ha valaki valódi beszélgetésre vágyik egy ilyen helyen, annak csakis egy *volt bányászt* tudok ajánlani. Alig akad olyan szak az egyetemen, ahol ne fogadnának el egy ilyen „multikulturális kincsesbánya” visszaemlékezései alapján írt diplomadolgozatot. Hihetetlen tárházai az orvosi, történelmi, szociológiai, pszichológiai, földrajzi és oroszos anekdotáknak. Egyetlen hátrányuk, hogy mesélőkedvük egyenes arányban áll az általunk rendelt alkoholtartalmú fogyasztási cikkekkel (sör, bor, pálinka).

Zárás után séta a koliba. A friss hajnali levegő és az éjszaka különösen szép belváros remek hatással van a kissé zsibbadt agy feltámadására. Hihetetlen összefüggések, új elméletek és jobbnál jobb ötletek kezdenek el cikázni gondolataimban. Aztán ez a folyamat szépen lelassul, ahogy egyre beljebb hatolunk a kihalt

és unalmas Uránvárosba. A koleszba érve talán már a legrosszabbakra gondolnék, ha nem lenne nyitva még a „számtech” terem.

Így azonban végtelen lehetőségek hatalmas tárháza jelenik meg lelki szemem előtt. Lehuppanok egy szabad gép elé, és már száguldok is a világhálón. Nagy lelkesedésemben egy óra alatt minden helyet végigjárrok, ahol némi érdekességre számítok. Megtudom a legújabb híreket a nagyvilágról, a kis Magyarországról, a fontos vagy érdekes emberekről, a számítástechnika és az internet újdonságairól és még mennyi mindenről... Megnyugszom, most már mindent tudok, és nem maradtam le semmiről. Jöhet a szórakozás. Ez nálam elsősorban a játékokat jelenti, így mindjárt utána is nézek a magyar nyelvű játékportáloknak. Utoljára frissítve: egy hónapja. Jellemző. Irány a nagyvilág. Itt már egy fokkal kedvezőbb a helyzet, legalábbis Amerikában. Kellő friss infó birtokában vissza a magyar cyberspace-be, azon belül is egy jól menő chat csatornára. Kezdődhet az információk csere-beréje. Ha az ember belejön, nehéz abbahagyni. A sok infó meg csak jön és jön.

Odakint pedig elkezd világosodni, a fejemben viszont elkezd egyre nagyobb homály gyülekezni. Nehéz meghozni a döntést, de végül a józan ész győzedelmeskedik. Hagyom a szörfözést másra, elmegyek föl a szobámba.

Elalvás előtti utolsó gondolatomban pedig már hallani vélem:

- „Bartók Rádió Budapest, dél van, híreket mondunk!”